Цана асобнаго № 30 кап.

Вольная Беларусь

Тыднeвік палітычны і літэратурны.

Умовы падпіскі:
На год......12р. —
На поўгода.... 7р. —
На 1 мес.... 1р. 50к.

Адрэс рэдакцыі і адміністрацыі: г. Мінск Захараўская, 18. Тэл. 776.

Перамена адрэсу 50 к.

Год выдання II.

Ніхай жыве Незалежная Беларусь!

№ 18. 1918 г. 19-го мая 1918 г. № 18.

Прарок.

Вы чаго тут векамі чакаеце, людзі,
Пад скалістаю, дзікай, высокай гарой?
Ад чакання, папэуна, нічога ні будзе,
У чаканні і дзень стане ночнай парой.

Вось дзесяткі вякоу палі у вечнасьці моро,
Шмат людзкіх пакаленняу пайшло у нябыт,—
А жаданні адны: тое самае горо,
Той жа самы стогн-плач, тая ноч і той быт.

На касьцях вашых прашчурау—зьмеі і совы,
У забыцце пайшоу за народам народ;
Былі замчышчы, месты—там шэпчуць дубровы;
Як калісь, так цяпер, усе глядзяць на усход.

«Можа прыдзе на клічы збавіцель магутны,
Што асьвеціць жыцце, што людзям дасьць прастор»,—
Гэтак думае-кажа увесь род ваш пакутны
Пад зіяннем планэт і нізлічаных зор.

О, дзе творчы ваш дух, што вам дау Маісея
Сярод велічы строгай між пільскіх раунін?
Дзе крыніца любові сьвятой Назарэя?
Дзе Сократ—сьветлы гэній з блакітных Афін?

Кожны меціу вам шлях сярод змрокау, бы сонцо,
Вам на векі жыцце ашчасьлівіць жадау;
Вы ні слухалі іх, выкпівалі без конца,
Бадай кожны на мукі ад вас пападау.

А пасьля завершэння ганебства над імі,
Цалавалі вы камянь і ног іх сьляды;
Ды крычалі упарта: «За веру стаім мы!»
Паганілі веру і крыж той сьвяты.

На мечах высекалі вы імя сьвятое,
Тым жа самым мечом брата брат забівау.
А ці помніце дзікае полымя тое
Там, дзе Гусавы попел віхор разсевау?

Аднаго й таго самаго Бога прасілі,
Каб ен ворага вашаго зьнішчыць памог;
За такую-ж малітву варожай вам сіле
Памагчы быу павінен Той Самы жа Бог.

Там дзе славіць хацелі вы прауды скрыжалі,
То паганілі толькі стараннем сваім.
Ваша смага ні ведае меры і шалу;
Вам адно тое самае: бес—сэрафім.

А цяпер зноу чакаеце цуду ад неба.
Але самі вы, людзі, вы самі на што?
Вы без сэрца, без жыцця... О, жыцця вам трэба,—
Ужо вам ні паможа с пракокау ніхто.

Я іду, нібы одгук, на вашы стагнанні,
Сатвароны я вамі. Я гнеуны, як бог.
Вам патрэбен пастыр, хто-б на золак на ранні
Грамадзе чалавечай трубіу-бы у рог.

Не, ні будзе вам болей вялікіх пракокау!—
Не, ні будзе вам волю каму прадаваць!
Ужо досыць чакаць, пазіраць мутным вокам,
Бо самым трэба доляй сваей кіраваць.

Вам пракокі даны былі толькі часова,
Каб усім паказаць, як вялік чалавек,
Як варожыць яго агнецьветнае слово,
Што душы дае многа нізьведаных лек.

Як бязмежна яго чарадзейная сіла,
Як ад сьветлых парывау яго гінець цьма,
Як яго ні пужае нібыццем магіла,
Бо вялікаму сьмерці ніколі німа.

Пакідайце трусьлівыя думы-надзеі,
Без апоры, а самі ідзіце упарод!
Хай зазьяюць пад сонцам адважныя дзеі!
Ні адзін—хай устане увесь людзкі род!

І тагды толькі кончацца вашыя мукі,
І тагды толькі к шчасьцю вы зробіце крок,
Як да гэтаго з боку ні будзе прынукі.
Эх, вы людзі! З вас кожны, як хоча, прарок...

Ясакар.

* * *

Глядзі, як ноч красой чаруе,
Маланкі твораць дзіво, казку,
А бура — чуеш?—як ваюе
І як прырода банкетуе,
Надзеушы чорны плашч і маску?
Ах, як прыгожа, як багата!
Чаму ты ні дрыжыш, ні плачаш?
Глянь! то ж на небі радасьць, сьвято.
Глянь! мігціць шоук сьвяточнай шаты...
Чаму ты ні дрыжыш, ні плачаш?
Так сіратліва я пытау
Сваю збалелую душу,
Бо бур, змагання я жадау.
Жадаю і малю, прашу:
Пярун бурлівего жыцця,
Выбій мяне з нябыцця
І загадай, каб меньш тужыу,
Каб вір працы закружыу!

* * *

Сярод грукату бур
Ашалелых страсьцей,
Калі злыбядзень, дур
Для мук горшых снасьцей
Ні здалеюць прыдбаць—
Воблік Бога відаць.
Тагды бачым Яго,
Бога усіх, усяго.
І ірдзіцца тагды
Вера у мудрасьць, любосьць;
Згінуць мукі, труды;
Рай у Бога нам есьць.

Чалавечэ, маніш!
Праклянеш ты усе,
Бо зямелька, жыцце,
То—Галгофа і крыж...

Сучасны.

Хто ты гэткі?

Жывом мы у такіх часах, калі шмат гаворыцца а правох малых народау, а будаванні імі самымі іхняго уласнаго жыцця, і кожнае з ваюючых гасударств гаворэ,—як вы мусіць ужо ні раз у газэтах чыталі,—што яму для сябе нічога ні трэба, а яно ваюе толькі за «правы малых народау».

Ці гэта прауда—іншая справа, а вось прауда тое, што, як скончыцца вайна і зьедуцца прэдстаунікі ад усіх гасударств, каб пастанавіць, як і што мае быць,справа гэтых «малых» народау вылезе на верх.

Будуць там гаварыць і аб нас...

Нірач здаралося нам чуць, як людзі пытаюцца адзін другога:

— Як табе здаецца: ці мы астанемся пад немцам, ці вернемся пад рускаго?

А рэдка мы чулі, каб людзі казалі, што можна жыць і без немца, і без «рускаго», што можна самым кіраваць уласным жыццем,—вось так, як жывуць іншыя народы...

А мы-ж павінны ужо падгатовіцца да гэтаго новаго жыцця.

Першай важнай справай, каторую нам трэба зрабіць, гэта даведацца хто мы?

Калі спытаюцца нашаго брата:—«Якой ты веры?»—дык той, хто ходзіць маліцца у касьцел, адказывае: «я—польскі», а той, хто моліцца у цэркві, кажа: «я—рускі».

Ці-ж гэта так?

Вось і француз, і італьянец, і шмат яшчэ хто моліцца у такім жа самым, як

і мы, касьцелі, маюць такіх жа самых залежных ад рымскаго Папежа ксяндзоу, а яны-ж ні «польскія», ні «польскай» веры.

Яны, так сама, як і усе, што моляцца у касьцелі, *каталікі,*—яны веры *каталіцкай*, бо німа веры ні польскай, ні францускай, ні італьянскай, а есьць вера каталіцкая.

А тыя, што ходзяць у царкву, - яны ні «рускай» веры, а *праваслаунай*. Бо вось так сама ходзяць у царкву і боугары, і сэрбы, і грэкі, а усе ж такі яны ні рускія, яны толькі праваслауныя.

Дык памятайце: той хто моліцца у касьцелі,—той *каталіцкай* веры, а хто моліцца у царкві—той веры *праваслаунай*.

Гэтая абмылка, што нашы людзі кажуць аб сабе; адзін «я польскі», іншы— «я рускі», — узялася стуль, што ксяндзы у касьцелі гавораць па-польску, а сьвяшчэнікі—па расійску, што адным падавалі польскія ксенжкі да набажэнства, а іншым—расійскія.

А гэта так сама дрэнна, бо чалавек павінен маліцца Богу у такой мове, якой гаворыць у сябе у хаце, якая яму найбольш зразумелая, бо тады і пацеры і уселякая малітва будзе больш шчырая, больш ад душы, чымсі у нейкай чужой мове.

А якая-ж наша мова?

Людзі кажуць: «простая», а іншыя яе называюць «мужыцкай». Яна можа толькі дзеля таго простая, што для нас больш за іншыя зразумелая, бо калі мы гаворым гэтай «простай» мовай, то нам німа чаго сароміцца ды баяцца, - што мы нейкае слово перакруцім, скажам ні так, як трэба, бо мы гэтай мовай гаворым змалку дзен, мы да яе прывыклі і ведаем, што і як у гэтай мові называецца.

«Мужыцкай» мусіць назвалі яе дзеля таго, што ею гавораць мужыкі, бо паны ні так між сабой гутараць.

А папраудзі мова гэтая называецца *беларускай*, і яна такая самая добрая і пекная, як і уселякая іншая.

Прауда, што гэтай мовай нідауна гаварылі толькі селяне, ды вось ужо нэколькі гадоу, як і у месьці пачалі так само гутарыць, як і на весцы, пачалі друкаваць кніжкі, і ні толькі да набажэнства, а і рожныя іншыя, пачалі нават друкаваць газэту...

Чаму-ж гэта?

А вось чаму: бо гэтай мовай гавораць між сабой ні толькі у аднэй ці у дзьвюх весках, а ею гавораць і у вітэбшчыне, і у магілеушчыне, і у міншчыне, і у гродзеншчыне, і у віленшчыне... Бо ею гавораць больш за 9 мільенау людзей бо ею гаворыць цэлы народ, а народ гэты завецца так сама, як яго мова, *беларускім.*

Дык памятайце: хто гавора па-беларуску—той беларус.

Быу час, калі і паны, і князі, і біскупы нават, гаварылі і пісалі па-беларуску. І цяпер яшчэ захавалося многа розных дакументау і іншых важных паперау, каторыя пісаны так, як мы цяпер гаворым,—значыць, *па-беларуску.*

Многа такіх дакумэнтау есьць у старых бібліотэках. Калісь так само, як цяпер, друкаваліся кніжкі у гэтай мове...

Як наш край злучыуся с Польшчай у адно гасударство, а посьля меу аднаго супольнаго караля,—каралі гэтыя спачатку часта жылі у Вільні, а посьля—дык усе болей у польскім месьці Кракові, а пазьней дык ужо толькі у Варшаве. Яны гаварылі па-польску, а за імі пачалі гутарыць па-польску і розныя нашыя вялікія паны, а за панамі і уся шляхта, бо ведама, што шляхта заусёды робіць тое, што і вялікшыя паны, каб быць праз тое падабнейшай да іх...

Вось як здарылося гэта!..

І тыя самыя, што кінулі сваю родную мову, пачалі сьмеяцца с тых, каторыя яе яшчэ трымаліся, называючы гэту мову «простай», «мужыцкай».

Ды адно сумна: што часам і нашы селяне пачыналі верыць, што гэта мова якаясь простая—нікчэмная, што разумны чалавек павінен гаварыць так, як паны: па-польску, або па-расійску.

Людзі! ні стыдайцеся сваей беларускай мовы, бо яна—пекная мова! Прыежджаюць с чужых краеу вучоныя людзі, едуць на веску, каб навучыцца гэтай мовы... Ды цяпер ужо ні толькі у весцы пачуеш беларускую мову: пачуеш яе і у месьці, а гавораць ею ні сермяжныя селяне-хлебаробы, а паны у чорных сурдутах і духавенство.

Беларусы! памятайце, што вы належыце да нізалежнаго калісь і сільнаго народу, і ні стыдайцеся мовы бацькоу сваіх, бо гэта сорам і грэх.—так само, як грэх стыдацца беднай радні свае!

Мы на пачатку сказалі, што, калі хто моліцца у касьцелі, той веры каталіцкай, а хто у царкві—той праваслаунай.

Цяпер, калі вас спытаюцца аб веры вашай, вы ведаеце, што трэба адказаць.

Калі-ж спытаюцца: якога вы народу, якой вы нацыянальнасьці,—вы павінны адказаць: мы—беларусы!—бо мова ваша беларуская. Кожын павінен сьмела і шчыра заусёды прызнавацца, што ен беларус.

Калі-ж бы вам сказалі: «ты каталік, значыць — ты паляк», дык такім людзям адкажыце:

— Хаця я веры каталіцкай, а усе-ж такі я ні паляк, а беларус, бо каталіцкую рэлігію маюць і французы, і італьянцы, і іншыя, а яны ж ні палякі, ды па-польску нават зусім ні разумеюць.

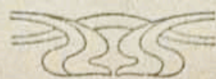
Беларусы! Калі мы будзем ведаць, хто мы, калі мы сьмела будзем прызнавацца, што мы ніхто іншыя, як беларусы, то і для нашаго дзевяцімільеннаго роду заясьнее лепшая доля, і мы будзем і паграпім жыць вольна, як і іншыя народы, ні патрабуючы, каб намі упраўлялі палякі, ці маскалі, ці іншыя чужынцы.

Вось, ужо чацьверты год ідзе вайна. Многа, вельмі многа крыві ужо пралілося. Ці-ж кроу гэтая вылівалася дарма? Ці-ж ужо ніякаго пажытку з гэтаго ні будзе?..

Будзе! Посьля вайны шмат будзе перамен. Зьменяцца граніцы гасударств. Што было сільнае, станецца слабым: што было прыбітае, загуканае, — уваскросьнець да жыцьця.

Бог дасьць, і мы пачнем жыць іначэй. Доуга трывала наша няволя,—ды канец яе ужо набліжаецца!

Перадрук адбіткі з № 93 «Гомана».

Цемрадзь.

Паглядзі, падзівісь,
Што за цемень вакруг!
Месяц у хмары уплыў,
І блеск зорак патух.

Ні чуваць галасоў
Сьвежых, вольных, жывых;
Толькі совы крычаць
Па трушчобах глухіх.

А ім ўторыць пугач,
Абыватэль дупла...
Паглядзі, падзівісь,
Што за цемь, за імгла!

Толькі зрэдка у цьме
Блеск пужліва мігне,
Бы той воўк з-за кустоў
Злосным вокам зірне.

Гэты блеск — ні агонь,
Гэта — вока абман.
Паглядзі, падзівісь,
Як гусьцее туман!

Эх, як цёмна у нас!
І дарожак ні знаць,
А прасьвету нідзе
Ні відаць, ні відаць.

Ды ні бойся, мой брат,
Гэтай немай цішы
І свайго ты агню
Ні тушы, ні тушы.

Пройдзе ноч, зьнікне цьма,
Векавечная цень,
Змоўкнуць совы ў дуплах,
Як развідніцца дзень.

Якуб Колас.

С турмы на волю.

Бабер устау даволі рана—
Яшчэ і зьмены [1]) ні было;
Усю гэту ноч ен спау пагана,
А колькі думак праплыло,—
То аднаму Бабру вядома
І тым пахілкам-бедаком,
Хто, як Бабер, ні мае дому,
Ні мае у людзі выйсьці у чом.
Глыбока спау астрог праклятый,
І сам начальнік спачывау
І сьніу цэйхаус і бушлаты [2]),
Падвал, дзе гвалт ен падымау,
Дзе ен адзін парадкі знае
І майстар усіх там ашукаць.
Бабер тым часам з нар спаузае,
Ідзе «парашу» [3]) прывітаць.
Зірнуу у вачок [4]) скрозь калідора,
Пачухау сьцегна і жывот...
Ох, гэты сьвербі Ох, вошы—горо!
Калі вы пойдзеце на зьвод?
Але Бабер ужо з імі зжыуся,
І хоць ні надта ж і кахау,
За то-ж ні надта бараніуся

[1]) зьмена варты у вастрозі.

[2]) бушлат — арыштанскі пільчак с простаго шэраго сукна.

[3]) параша — так завуць арыштанты свой начыны ц барак

[4]) вачок — дзірка або вакенцо у дзьверы, праз каторае варта пазірае за арыштантамі.

І ім жыцця ні уціскау.
Бабру ні раз хто пазаляе:
— Глядзі, Бабер: унь вош паузе!—
— То што-ж, паузе? бо ногі мае!
І ей жыць трэба—хай грызе.—
Прысеу Бабер па цьвердай нарэ,
Знайшоу акурак, закурыу
І нізка галаву спусьціу—
Яму свабода горай кары.

Сягоння тэрмін быць на волі—
Куды ен дзенецца, бедак?
Ідзі, лаві ты ветра у полі;
Ен гэтай волі знае смак.
А сіл німа, ні служаць ногі,
Ні хочэ слухацца рука...
Адно і есьць, што біць парогі,
Узьдзеушы торбу жабрака.
Хоць бы вясна — ну, іпша справа,

Усе ж тагды куды лягчэй,
А йсьці на зіму ні цікава —
Ідзі ды з голаду калей...
Папік Бабер, як сіраціна,
Нудзьга пад сэрцам завыла...
Ох, воля, мілая часіна!
Ніужо ж і ты ні усім міла?!

Якуб Колас.

Казкі жыцця.

Балотны агонь.

Гэта бярозка толькі пядауна асталевалася тут. Кароткае жыцце выдарылося ей, і нізавідная доля гадавала яе. Закрытая, заціснутая з усіх бакоу старымі дзеравякамі, пі бачыла яна сонца, рэдка калі надыхау на яе сьвежы ветрык. А як яна ні бачыла іншаго сьвету і другога жыцця, то і ні марыкавала нікол на сваю сірочую жытку; затое-ж ніколі піхая задума ні сходзіла з яе твару. Яна смутна пачувала волю, прастор, сонцо і, стоячы тут, сярод гэтых дрэу, як чужаніца, пі с кім ні гаварыла пра свае думкі і мары. Адна толькі уцеха падтрымоувала яе жыцце. У ночы, як заціхалі вакруг пташкі і перасталі гусьці і зьвінець мошкі, і толькі адны высачэзныя красуні-зоркі сьвяціліся у небі ды часамі месяц сумным вокам азірау зямлю,—гарэу дзесь агонь, бледны, ніразгаданы і прыемны, як і усе далекае,ніяснае, нідаступнае. І блішчау, той агонь с-пад нізу, з нейкіх нівядомых абшарау зямлі. Вось гэты таемны агонь і яго халодныя праменні мелі вялікое уладарство пад маладою бярэзінай. Тагды толькі чула яна, што шчасьліва, тагды забывала яна і сваю адзіноту і ніпрыхільнасьць сваю у старым лесі. І запауняу гэты агонь для маленькай бярозкі тую пустэчу жыцця, што ніпрыменна павела б бярозку к пагібелі, і давау тую сілу і моц, якіх ні ставало маладому дрэву, жыунасць, каторую ні справядліва захапілі старыя дзеравякі. Вось што значыу гэты агонь у жыццю маладой бярозкі, і такая асабістасьць сілы настаяшчай веры.

Балото, на каторым прыгожа раскінууся той астравок, дзе расла разам з другімі дзярэуямі і гэтая маладая бярэзінка, здавалося ні мело канца-краю; на крайней меры, найстарэйшы тут дуб, стоячы на самым высокім мейсцы вострава, ні бачыу граніцы гэтаго балота. Само небо нават уціралося у яго, і сонцо вечарамі хавалося за яго ніаглядными берагамі. Спрадвеку гадаваліся на гэтым астраучу розныя дрэвы. Па краех здольным абручыкам цягнуліся маладыя і старыя алешыны, пусьціушы карэнні глыбока па балоці. Сярод маладых і здаровых шмат было тут струпянелых; адны з іх лежалі на балоці, другія яшчэ стаялі, як сухотнікі, без лісьцця, без галін, з абломанымі верхамі. Ці то другія дзярэуя адціснулі іх сюды, ці самі алешыны выбралі сабе мейсцо,—ні ведаю, толькі ніколі ні смуціліся яны, а заусюды радасна шэпацелі і дрыжалі ад шчасьлівага сьмеху сваімі блісгучымі, ліпкімі лісточкамі, за вошта іх любілі прыудалыя сіваваронкі. Далей цягся цемна-зялены, пояс елак. Заусюды зялепыя, важныя і строгія, як манашкі, яны былі сурьезныя і рэдка калі усьміхаліся добраму сонейку. Яшчэ крыху вышэй бялелі стройныя камлі прыгожых бярэзін, сярод каторых прыкідаліс ліпа, граб, ясень, вяз, і ужо на самой сярэдзіне астраука стаялі магутныя магнаты-дубы. Як хараша было тут вясною, у майскія раніцы! Як радасна спатыкалі дзярэуя першае зьяуленне сонейка на ранічным небі! У тыя часы, калі алешыны яшчэ дрэмалі у нізіне, апрануушыся легкім туманом, ужо дуб—бацька, самы стары, тоусты і самы вялікі дуб, азалачау свае лісьцце золатам праменняу сонца, як бы той біскуп узьдзевау свае адзеянне для набажэнства...

У такія мінуты на сэрцы кожнаго, хто пазірау на усе гэта, рабілося так радасна, так светла, што хацелося пакланіцца гэтаму хараству, гэтай згодзе жыцця.

Усю гэту квэстыю завярыу па свасй пасьцярозі досыць сталы, досыць пажылы вяз Ось як гэта усе вынікло.

Маладая бярэзінка расла па суседзтву з гэтым вязам. Была поунач прад Іллею. Небо было цемнае, усе закрытае хмарамі, і дрыгацело час ад часу, асьвяціушыся бліскавіцамі ад далекаго магутнаго грому. На балоці прыветна мігацеуся той самы дзіуны агонь. Маладая бярэзінка сьмеялася, сама сабе штось шапацела, і нейкая радасная дрыготка пашыбала яе. Пажылому вязу ні раз даводзілося быць сьведкай усей гэтай дзівоты. Ен навят памыкауся спытаць аб прычыне усяго гэтаго, але у дзень у яго быу свой клопат, а у ночы смачны соп адбірау ад яго памяць. А цяпер, абуджаны раскацістым гулам грома, наважыуся, як сьледуе быць, пагаманіць з гэтай пачніцаю—бярозай.

— Чаму ты ні сьпіш, дзеткі?—пытае вяз.

Бярэзінка здрыганулася зьнячэуку і прыкінулася, што нічога ні чуе і сьпіць. Ей ні хацелося у гэту мінуціну пускацца у размову, апроч таго, ні хацелося ей так сама раскрываць сьвятое патайнае сваей душы. Але вяз быу ні такоускі, катораго легка падашукаць.

— Чаго ж саромеешся, служка?— прыветна прамовіу вяз: —ох, блазнота, блазнота! Ты угледаешся на балото, цябе цягне агонь?. —Вяз памаучау, а потым, махнууушы талінкаю, сказау:—Гэта ні агонь.

Маладая бярэзінка пачула, як штось моцна-моцна шчаміло яе, як бы якая гадзюка абвілася вакруг яе тонкаго цела.

— Ні агонь?—сумна спытала яна:—дык гэта ні праудзівы агонь?!

Вязу шкода стало беднай бярэзіны, і ен пакаяуся, што сказау гэта, ды ужо было позна варочацца назад.

— Гэта гніляке на балоці так сьвецяцца. Плюнь на іх! У дзерава павінны быць дзве дарогі: адна—у зямлю, другая у гару да сонца..

І доуга яшчэ, як профэсар які, чытау натацыі пажылы вяз. Бярэзінка ні слухала яго. Была у яе адна уцеха у жыцці, і яна аказалося мыльнаго булбаткаю; была у яе адна мара, адна найкрасьнейшая казка жыцця, і тая разбіта..

І з гэтай ночы пачало сохнуць беднае дрэво. Вецяр падхапіу размову сталаго вяза і разсказау старому лесу. І вялікая сварка зачалася паміж дзярэуяу. Такі шум, такая сварка рэдка калі бывалі у гэтым лесе. Навят векавечны дуб, і той увесь калаціуся і тросся адкрыку. А што ужо сказаць пра такіх задзірак, як асіны? Кашлатыя елкі накідаліся на алешыны і секлі іх сваімі калючымі лапамі; алешыны толькі адхіляліся ад гэтых аплявух і стараліся шумам і крыкам папоуніць нідахватак сілы. Усе тут гулі, шумелі, бушавалі, падзяліушыся па дзьве палавіны.

Адны дзярэуя шумелі, што вяз ні меу права адбіраць ад бярэзіны яе радасьць і разбіць яе найхарашэйшую казку жыцця, раз ен ні мог нічога даць ей у замену гэтаго; другія, наадварот, даводзілі, што вяз зрабіу справядліва, разсеяушы абман і фальш, хоць гэта і каштавало жыцця беднай бярэзінцы. Так і ні прышлі дзярэуя да згоды і цяпер яшчэ шумяць аб гэтым.

Тарас Гушча.

Нявольнік.

У полі, дзе раніцай сіні туман
Усе засьцілае, высокі курган
Відпеецца грозна адзін—адзінок.
Па воддаль яго толькі рэдкі гаек
Нудліва ля горкі зялёнай расьце
І зелянню вялай, пажоуклай цьвіце.
А там сярод топкіх балот і імхоу.
Між высцау пешчаных, крутых берагоу,
Шырокая рэчка бурліва шуміць...
Над рэчкай, панура схіліушысь, стаіць
З дзесятак старых, расахатых дубоу.
За імі, у далі на сотню шагоу,
Разрытая часам крутая гара,—
Астатак багатаго князя дабра.
На самам краю як грозна відны
Руіны развалау высокай сьцяны,—
Астаткі паломанай цэглы, муроу,
А далей яшчэ цэлы рад курганоу
Убогае поле усеяу увакруг;
За імі расісты відпеецца луг...
І вось увесь вобраз краіны маей.
Вярнемся-ж к таму, што мы бачым пярвей.
Стаіць сіратліва у полі курган,
Наукола яго пахіліуся бурьян
І дзікае зелле сплялося у пізу;
Мандровец сьпяшыць уранiцi сьлязу
Над прахам схаванаго у ем бедака;
Калісьці чыясь пасадзіла рука
Дзьве ліпы у радок на магілі яго,
Паставіла крыжык адзін і усяго.
Як раніцай сонцо асьвеціць увакруг
І лес, і даліны, і горы, і луг,
То слабы прамень і на ліпах бліщчыць,
Пакрасай чароунай лісты залаціць.
Як весяла неяк, як люба тагды
Сьмяюцца мінуушчыны даупай сьляды.
І хочацца слухаць напеу шумных вод
Пра дауны звычай і пра дауны народ.
А вечарам месяца срэбнаго сьвет,
Як толькі зямлі пасылае прывет,—
Ой, сумна тады выглядае курган,
Каторы чуць відзен праз шэры туман!
Ен дрэмле у ціхім няведамым сьне.
Складаючы казку пра жыцце свае

I.

Над Немнам шырокім, на горцы крутой,
Апушчаны з рэчкі наукола вадой,
Стаяу калісь замак, а у замку лет шмат
Жыу князь—ваявода, сусьветны магнат.
Меу многа дабра, і вельможау, і слуг
Што зробіць, што скажа,—і слава і зух.
Дзе ступіць здаровай і крэпкай нагой,
Усюды павага абдыме яго.
А у князя—магната, ваякі таго,
Дружына адборных была малайцоу,
Што глянуці міла, адзін у адзін.
Былі у яго дочка і сын,
Каторых ен шчыра усім сэрцам кахау,
І у хорамі пекным сваім гадавау.
Улады князь сыну ужо частку аддау,
І сын у аддзелі яго панавау.
Затое дачка на выданню была,
Як пекная кветка у замку цьвіла
І бацьку уцехай бывала адной.
Спакойны ен быу, як гуторыу з дачкой.
І дачка ж была,—ну, краса, ну, яна!
Як сьветлыя мары вясновага сна,
За ясны дзень майскі, за сонцо ясьней,
За радасьць кахання, за шчасьце мілей,
За першую зорку на небі начным,
За сонца прамені паудпем залатым.
Бывала, як толькі настане вясна,
На ганак выходзіць штодзенна яна.
Адна-адзінютка у крэсьлі сядзіць,
На шумную рэчку панура глядзіць;
І думкі адна за другой у галаве
Таемныя уюцца трывожна у яе,
І сінія вочкі так дзіуна бліщчаць,
Што трудна таемнасьць у іх адгадаць,
А штосьці таемнае есьць у іх, есьць,—
Ці радасьць, ці мукі, ці горо, ці злосьць,
Ці просьба,—ніколі ніхто пі угадау,
Хто княжну убачыу хоць раз і спазнау.
Часьцей у ясны дзень выхадзіла яна,
Чароуная, пекная, быццам вясна,
І толькі ж, як вечэр зямлю адзевау,
Кагось яе голас сярэбраны звау.
Часамі у сад выбегала яна,
Хадзіла там доуга, між ліпау адна,
Чэкаючы ранней на небі зары
І дробныя сьлезы цяклі па твары:
Ці жальба была то у душы маладой,
Ці злыбеда с чорнай панурай нудой,
Ці казкай кахання дышэла яна,
Нівядамых думак-жаданняу паупа.
Дышэла каханнем і шчырым такім,
Што нават жыла яна ім, толькі ім.
Гарачае сэрцо у княжны было,
У ім шчырым ліхое усе адцвіло,
Ні мела ні каплі таго яна у ім
Цямней што за цемень, пахмурней за дым.
А думкі, як сонцо, зіялі у душы,
Шэпталіся у ей як вятрыско у ціпы.
Здаецца, каб скрыдлы ей дау яшчэ Бог,
То анела б кожны убачыць у ей мог.
Яна паляцела б у нябес вышыню,
На зямлю прынесла бы прауду адну.
Вось гэткую дочку той князь себе меу.
Яна разважала увесь яго гнеу.
Што добрае ждала ад князя таго,
Хто мог ні паслухаць на момэнт яго,
Як шаблю, бывала, ен у злосьці бярэ
І ходзіць адзін злуючы па двара;
Праціуніка мусіу князь кроу праліваць
І у гэтым душою свае спачываць.
На шыю кідалася бацьку тады,
Прасіла яго ні чыніці бяды,
І бацька, кахаючы шчыра дачку,
Адходзіць спакойны і ціхі у моучку.
Бывала, як поплавам княжна ідзе,
Кветачкі зрывае, вяночкі пляце
І звонкую песьню так дзіуна пяе,
Што проста замерці гатоу ад яе.
І кветкі і песьні любіла княжна,
Ды вечарам толькі пеяла яна.
Вяночкамі тымі, што с кветак пляла,
Пакоік свой пекны увакруг абвіла.
Любіла у поудзень сядзець для вакна,
Глядзець як сьмяецца, жартуе вясна.
Як лес ажывае, як рэчка шуміць,
Як вецяр лісточкамі ліпау шапціць.
Любіла аб шчасьці надумаць пад час.
Хацелося мець яго ей хоць на раз;
Хацелося зьведаць яго і спазнаць,
Як шчырай душою кагось пакахаць.
І ныла княжна у адзіноці адна,
Вяночкі свае цалавала яна,
На кветкі спадала сьляза, як раса,
У вяночку вілася па плечках каса.
І льос пасьмеяуся сіберна з яе..
Спазпала, знайшла яна шчасьце свое
Але ні было яно ясным, жывым,
А хмурым і чорным як цемень, як дым.
Як радасьць нуду праганяе сабой,
Як рана змагаецца дзень з цемнатой,
Змагалася у марах апошняго спа
З зімой—ліхадзейкай багіня вясна.
Прагнала яна яе хмурую цень,
На варту паставіла радасны дзень,
Агністае сонцо спусьціла з высі...
Жывей зашумелі старыя лясы,
Сьнег згінуу, чарнеюць і сохнуць паля.
Да жыцця вярнулася раптам зямля.
І вось падыходзіць прасьветлы, як рай,
Шчасьлівы, чароуны, жывы месяц май.
Пахучыя кветкі увакруг зацьвілі,
Безгрэшныя думкі у душы залеглі.
Запахлі і дрэуцы усе і кусты,
Пакрылі на-нова іх, голых, лісты.
А у замку, дзе княжна жыла наша у том,
Інакшым жыцце пацякло чэрадом.
У садзе што дзень шмат было весялеп,
І князь аддыхау там з дружынай свяей.
Раз вечэрам цемным для рэчкі крутой,
Куды цягнуу замкавы сад паласой,
Глядзець на лагі і на рэчку адна
Хадзіла усю ноч маладая княжна.
Пры месячным бляску вод гоман напеу,
Стаіушы у душы пейкі жаль, якбы гнеу,
Усе слухала доуга і вочкі сьлязой
Сьвяціліся чыстай, крышталынай вадой.
То плакала радасьць у душы маладой,
Васкросшая з ранняй чароунай вясной,
І гэтая радасьць сплялася з нудой,
Абліліся чыстай, срэбнай сьлязой.
Агністая зорка на небі узыйшла.
Ой, пекная княжна у час гэты была!
Шауковыя косы паузьлі па плячах,
Агонь нівядомы сьвяціуся у вачах.
І месяц свой бляск на твары адбівау,—
Ен чыстасьць дзявочу усяму адкрывау.
І ліуся той сьвет па твары, па грудзях,
Па роуному стану, па белых руках,
Ад рэчкі зьвярнулася княжна у сад
У думках жаданняу, ой, меючы шмат.
Пад кветнік падходзіць, аж цень у далі...
І смутак с трывогай на сэрцы ляглі·
— «Хто ходзіць так позна, гэй, хто там такі?...
Я бачу, підаупа хадзіу ля ракі,
Гэй, хто там?» Пачула зьнячэуку княжна
І уся задрыжала у трывозе яна.
Аж вочы блісцулі іначэй у яе.
Вось бачыць яна, хтось ідзе да яе,..
Дзе дзецца—ні знае... Сама ні свая.
— Гэй, хто там?...—Зноу голас.
— Ніхто, гэта я.—
Спужаушыся, ціха прамовіць магла,

I жудзь у душы маладой залягла.
У вачах пацямнело... Схіліу галаву,
Безсільна упала у той час на траву.
З дружыны княжое на ночны дазор
Шмат слуг выхадзіла на двор, і у сад,
Бо гэткі прыказ князь дружыні аддау.
У гэтую ж ноч на дазоры стаяу
У садзі Андруша празваннем ліхі,
Хлапец малады і прыгожы такі.
Тры годы у замку ен у гэтым пражыу,
А сам ні тутэйшы, чужы ен сам быу.
С пад Прыьяці гдзесьці яго князь папау
Як болей улады сабе здабывау.
I певны ж Андрэй быу, адзін ад усіх:
С пад кос пакручастых, белявых, густых,
Блакітныя вочы пізнаным агнем
Сьвяціліся дзіуна, глядзеу ен арлом,
Ні хмурыу броу цемных ніколі, ніяк,
Усюды быу першы адважны ваяк.
У чужыні усіх ен братамі лічыу
Усім ен аб згодзі усягды гаварыу.
У душы ні хавау дзікай здрады зьмяю
Ды шчыра кахау ен радзіну сваю.
I князь яго дужа такі шанавау,
На варце заусёды с саглясу стауляу,
Умеу наравіць яму гэты Андрэй,
Бо ведау, што князь яго с славай свеей
Нікай навагі ні меу ні к чаму.
Як злосьць надыходзіць бывала к яму.
Засмуціцца князь, цісьне рукі сільней,—
Умеу разважаць яго у смутку Андрэй.—
Хоць у сэрцы у хлопца нягода жыла
На тое, што моладасьць марна прайшла
Далека ад дому, але усягды
Змывау яе хвалёй ен чорнай нуды.
Эх, многа прыязьні было у яго,
У жыцці асталося шмат слуг праз яго!
Як гневауся князь на каго, то Андрэй
Стараусь прасіць яго шчыра скарэй;
Зьвертау князь увагу на просьбу яго,
Бо болей любіу із усіх аднаго..
Дык вось які, бачым, быу гэты Андрэй...
Цяпер жа да саду заглянем скарэй.
Да княжны ен сьмела тады падыйшоу.
I так, як на травіцы лежачай знайшоу,
Пагнууся над ею, у вочы зірнуу,
За белую ручку узяу, пацягнуу.
Тут страх нейкі смутны яго агарнуу.
Назад абярнууся, наукола зірнуу...
Адзін толькі вецяр шумеу у кустох,
I доугa хлапец сказаць слова ні мог.
А тут перад ім адзінютка-адна,
Як лісьцік асенні дрыжэла яна.
Ні знаючы чымсьці віну адкупіць,
Прад ею у раздуммі Андруша стаіць.
Хвіліна спакою—і сілы ізноу
Вярнуліся да хлопца, а страх адышоу.
— Эй, стыдна, каб я засмуціуся, сьмеляк,—
Падумау і ціпку адсоися сяк-так,
Зьняу шапку, прыгладзіушы кудры рукой.
Ішчэ абярнууся, зірнуу за сабой;
Нарэшці хусьцінку с кішэні дастау,
Адкашляуся глуха і ціха пачау:
— Ах, ясная зорка, ах, княжна мая!
Шмат маю віны перад княжнаю я.
Зьлітуйся над бедным слугой, пашкадуй,
I у небі адплату сабе аблюбуй.
Ой, знаю, я многа віновен у тым,
Што у садзі па варце, у часі начным,
Спалохау зьнячэуку княгіню маю—
За тое сябе ей на суд аддаю.
А болей я вінен, шмат болей у тым,
Што думкам княгіні прашкодзіу сьвятым.
Вось, ясная княжна, стаю прад табой:
Скажы адно слово, растанусь з зямлей,
Як маецца у сэрцы у княжны маей
На слуг сваіх жаласьць, то думкай свеей
Ніяк ні міне ясней княжны слуга,
Як шабля яго ні міне варага.
Зьлітуйся над бедным, прасіу бы усягды.—
— «О, не,—ні жадаю табе я бяды,—
Прамовіла княжна у той час да яго:—
«Пакінь, маладзец,—слухай слова майго:
Слуга ты дасьціпны, цябе ні віню;
Сягодня усю ноч па табе ні засну.
Шмат, бачу, ты зьведау у жыцці усяго,
А я,—я ні маю нігдзе ні каго,
Каб усе, што у грудзях набалело маіх,
Схіліушыся, шчыра у ціпку да другіх
Усе вымавіць; почку бы с кім скаратаць,
Пра сьлезы свае і пра жаль разказаць.
Ні жалей, што кінулі думкі мяне:
То думкі благія, нуда па вясне,
Што пройдзе, праміне, уцячэ ад мяне.
I гэтыя думкі, як мары ва сьне,
У іх сохну, нуджу я адна дзень у дзень;
I сэрцо заслала мае, быццам цень,
Халодная горэсьць і жуць, як зьмея,
У іх моладасьць трачу дарэмна усю я.
Дык вось яны, бачыш,—усе думкі мае.—
«Ой, княжна, дык думкі ж мае, як твае...
Пазволь перабіць мне размову тваю.
З гарачай надзеяй на тым я стаю,
Што зьменяцца, стануць жывей і ясьней
Пахмурныя думкі,—адмовіу Андрэй,—
«Загляне, як з неба, агонь залаты
На рой іх шчасьлівы, прыемны, сьвяты
Праменні надзеі і веры на іх...
Я буду заступнікам думак тваіх»—
Андрэй замаучау, і на сэрцы у яго
Застыла адвага зухвальства усяго
I млява і млосна зрабілось у грудзях,
У душы прамігнууся нlivedамы страх.
— «Што будзе тут далей?—падумау хлапец:—
Які то тут выйдзе, ні знаю, канец.—
I вочы спусьціушы, ен у землю глядзіць
Аж чуе: «Даволі, хлапчына, тужыць!
Я, бачу, запыу ты саусім, абамер.
Хто ж можэ падслухаць наш тут разгавор?
Адзін толькі вецяр, што шэпча у кустох
Ды рэхо у старых па-над рэчкай лясох.»
Так княжна гаворыць да хлопца таго
I робіцца легка на сэрцы у яго.
— Гэй,- -думае ен:—прападзі удалеп.
Што будзе, хай будзе! I княжні хлапец
Празрыста на момэнт у вочы глядзіць.
За руку, ухваціушы, нісьмела дзяржыць.
Хвіліна—і ужо ен прыпау да грудзей...
— «Цалуй мяне, хлопец, цалуй агнісьцей!»
I княжна за шыю схваціла рукой
Прыгожага хлопца...
. . . . Так ранняй вясной
Зьпячэуку пральецца з гары ручаек,
У траве закрасуе пралескі-цьвяток;
Так раніцай хмурай іскрыста бліснe
Румянае сонцо, так рэчка засьне
У ціхім спакою чароунаго дню,
Так раптам із дыму праменні агню
У часі пажару на небі расьпе
I страхам і пекнасьцю дзіунай пьвіце.

(Прыдзяц будзе).

Ф. Чэрнышэвіч.

Голад.

Голад — ніадхільны мой кампан, мой прыяцель стары! Ты моцна учапіуся за дружбу нашу і ні хочаш пашукаць сабе каго-небудзь іншаго,—ні йначай я вельмі упадабауся табе, пакорна нясучы тваю страшэнную апеку, твой цяпераш-ні і даунейшы зьдзек над усім маім жыцьцем. Ці ж ні пара ужо табе адыйсьці ад мяне? Я аддам табе усю крыўду сваю. Ніхай будзе яна табе жонкаю. Ні вяжы міне, я вольным радзіуся, я люблю волю і ей ахвярую усю маю моц, я пачну біцца с табой ні на жыцце, а на сьмерць, каб скінуць тваю апеку так лішнюю, так ніпатрэбную мне.

Ах! які ты ліпкі, як цісьнеш грудзі мае, як сушыш мае вусны,—хіба задушыць міне хочаш, каб я больш ні жыў. Ой, як ты абрыд мне, як даўно я цярплю ніпатрэбную знаёмасьць с табою. Ішчэ малюсінькім, як чэрвяк, лежучы ў калысцы на полі, дзе матка мая гадавала міне, жнучы разам с тым сьпелае жыто, каб абараніцца ад цібе, каб ні улез ты зімою у бедную хату нашу,—ішчэ тагды, у першыя годы жыцця майго, я енчыў ад страху, як зьвісала нада мною худая ру-ка твая. Матка была занята гарачаю жнейскаю работаю, яна ні мела часу сядзець каля калыскі мае, ні мела часу што-мінюты праганяць цібе ад міне. А ты, як шалёны, маніўся выцягнуць дзіцячую душу маю з маленькаго, нідужаго цела. Я енчыў — ты усьміхаўся, нібы дурны. Падрос я, пастушком стаў, вясельшым, дужэйшым, а усе ж трэ было ад ціба бараніцца усё лето, пасучы скаціну. Мусіў насіць я торбачку с хлебам, с кавалачкам сыра, або сланіны ці чарачкай масла, каб ні баяцца цібе. А ты сачыў міне, як воўк авечку, і калі-ні-калі паказваўся на мае вочы. А як прыходзіла зіма ды аддавалі міне у школу да чужое вескі, у цесную, як

склеп, хатку беднае ўдавы-пьяніцы на кватэру,—тагды ты цешыўся, хапляючы міне.

Навука лезла у галаву маю, яна і так сушыла мазгі мае; любіў я кніжкі і так чытаў іх, што запамінаў ні раз аб ядзе. А яда мая была простая — бульба салепая ды кавалак чорнаго жытняго хлеба. Яны памагалі мне праганяць цібе. А як пушчалі міне да хаты на сьвято, хапляў я саначкі з малодшым братам ды каталіся мы з ім па вуліцы, або с прыгорка на выган, з рання аж да вечара, запамінаючы, што дауно усе папалуднавалі. Ты быў рад, але ж мы ішлі у хату і, добрая мама наша, пасварыўшыся крыху, карміла нас, і мы цібе ні баяліся. А калі пажар зьеу усе дабро бацькоў маіх, ты думаў замарыць усю сямью нашу, але добрыя людзі выратавалі нас сваёю дапамогаю і ахвярамі. Вырас я, і ў горадзі службу знайшоў. Думау: вось калі адкараскаюсь ад цібе. Але ж не! Ты пасьмеіваўся, як я мусіў жыць у цемнай бакоўцы убогае кватэры стоража. Ты пачау тут да міне лашчыцца і так і гэтак падманваў маладую душу, каб я патраціў нівялічкія грошы свае на цацкі. І я тады слухаў цібе,—купляў сабе гармонік, або аддаваў капейкі на тое, каб увайсьці у садок мястовы, дзе блішчэлі электрычныя агне усякіх коляраў, усіх гатункаў, іграла музыка, паліліся і стралялі ракеты, уздымаючыся у вышыню, грукаталі фэйервэркі, падымаючы у гару мільёны рознаколярных іскраў —і ты на бляск гэты падманваў міне, вырываючы з рук маіх ніперачытаную кнігу, нідапісаныя думкі, ніскончаны верш, ніразлучную ліру. А потым, як ашуканец, ты зноу рагатаў, пазіраючы, як сьціскаліся зубы мае, жадаючы грызьці.

Адзін раз ты моцна ушчаміў міне, і я гатоў быў пятлю накінуць на шыю сабе і загубіць сібе, абы ні пакарыцца табе. Выратаваў міне бедны добры жыд, пазычыўшы мне на папер цукру і абаранкаў, што меліся ў яго нівялічкай крамцэ. І усюды, куды б ні ступіў я, ты, як зьвер, без устыду пільнуеш кожын крок мой. Праз маленькі кавалак часу, у каторы я меў шчасьце бадай што саўсім забыцца аб табе, забралі міне на вайну. Во калі ты абрадаваўся, пачуўшы сьвято свае! Але ж ні буду гаварыць аб гору маём: я быў там ні адзін пад гразою твае касьцістае маўчалівае сьмерці.

Прайшоў і гэты час. Я думаў спакойна адпачыць ад пякельных жахаў вайны і у ціхай вёсцы знайсьці сваю долю, крыху шчасьця. Ты прышпіліў міне да галоднаго шумлівага гораду, дзе пануе, як дэспот, як царыца далекіх мінулых сталецьцяў, твая маладая сястра — шаленая дарагоуля. Ні да чаго яна нават дaступіцца ні дае. Яна рада, што вакол нас яшчэ гудзе старая-старая прыяцелька твая, — дзікая безлітасная вайна.

Ах, мілы стары кампан мой, ніадступны мой дзядзька сівы, ніахайны голад! Паглядзі, я ужо ні злую на цібе; я спадзяюся, што даволі табе цяпер прыяцелеў і без міне. Гляць, навокала жывуць твае пакорныя рабы, над усімі ты пануеш цяпер, і мае горо мо й ні горшае, як іх горо. Над горадам распасьцёрла анельскія крыллі свае жыватворная вясна. Залатое соўнейко разлівае па зямлі чароўны сьвет свой і цяпло. Выскачыўшы з зямлі, вітае іх мілая зялёная травіца. Уся прырода сьпевае вакол гымн наступаючаму маю, радзіцялю расцьвіўшаго жыцця.

Я хачу устрывожыць маўчалівыя струны разьбітае скрыпкі мае. Голад, даўнейшы прыяцель мой, я ціnавіджу цябе столькі гадоў! ні шанаваў нават сівую старасьць тваю. Дык паслухай жа ты малебную музыку маю. У ёй скарга і просьба, у ей жаль і надзея. у ёй вечная думка мая зазьвініць і прошласьць прачнецца і таёмчасьць нівядомай туманнай будучыны выплывае, як месяц, каб асьвяціць безнадзейную душу маю і да шчасьця дарогу прабіць. Не, сьмяешся ты, як і даўней! Ты, як і даўней: ні цікавіць цябе песьня мая, ні трывожыць цябе пякельны боль мой. Ты глухі да усяго, што дзеецца у душы маёй. Нідобры ты!

Вунь босая жонка мая жаласьліва паглядае на міне. На што ты мучыш яе маладое сэрцо? На што заціямняеш яе шчырае да міне каханне? Чаго сьмяешся ты над доляю нашай? Сьцеражыся! Абсе мы маладыя, дужыя,—мы ні паддамося табе, мы ваеваць можам с табою. Пракляты! Пакінь цесны, як норка, пакоік наш. Ідзі сабе у багатыя хаты! Там ні знаюць цябе, і ты там ніколі ні быў, ні гасьціў. Ні усеж людзі знаюць цябе. Есьць сытыя, нідумаючыя аб нішчасьці і горы другіх. Іх поўныя жыватэ на сон іх маняць, каб жыцце іх ляцело лягчэй, лагодней. Безлітасны голад, чаму ты ні там?..

Краўцоў Макар.

Бібліографія.

Справаздача аб «Граматыцэ беларускай мовы» Б. Пачобкі.

Камісія Беларускага Навуковаго Таварыства у Вільні, выбраная на заседанні ураду Т-ва 1 мая 1918 г., прагледзіўшы «Граматыку беларускай мовы» Б. Пачобкі (Вільня, друкарня «Гомана», 1918), прыйшла да перакананія, што кніжка гэта ні можа служыць да навукі беларускай мовы як у пачатковых школах, так і наогул, а тым больш ні можа быць прынята у аснову пры укладанні школьных падручнікаў дзеля ніжэйпісаных прычын.

Глаўная задача пачатковай школы— навучыць дзяцей правільна пісаць (Rechtschreibung) у роднай мові. Аснову гэтаго у беларускай мове становіць фанэтыка. Тымчасам у «Граматыцэ» Б. Пачобкі такога аддзелу зусім німа. «Граматыка» Б. Пачобкі мае на мэці толькі сыстэматызацыю граматычных форм і зусім ні дапасована да практычных задач пачатковай народнай школы. У ёй німа ніякаго практычнаго матэрыялу для вучняў, і навучыць правільна пісаць яна нікога ні можа.

Ні кажучы аб пялічаных дробных нідачотах «Граматыкі», каторых усіх пералічыць нельга, найбольш кідаюцца у вочы гэткія пагрэшнасьці, якія зусім абезцэніваюць памянёную кніжку также і як спробу сыстэматызацыі форм беларускаго языка:

1. У аддзелі *«Чыннік»*:

Стр. 6. — Многаразны від ад слова «рабіць» паказан «рабляць». Тымчасам такой формы ад слова «рабіць» у беларускай мові зусім німа: гэта—штучны твор аўтара.

Там-жа. — Паказаны тры формы будучаго часу: будучы, будучы дальшы і *будучы прошлы*. Для апошняй дадзен прыклад на стр. 13: «я буду ўзяўшы». З гэтаго можна дадумацца, што справа йдзе ні аб нейкім зусім нілегічным паняцці «час будучы—прошлы», а аб закончаным відзе «будучаго дальшаго». Наогул-жа, форма гэткая ў беларускай мові ні ўжываецца, спатыкаецца толькі часам у віленскім местовым беларускапольска-літоўскім жаргоні і, як норма, у граматыцэ мейсца мець ні ў якім здарэнні ні можа.

Стр. 7. — § 11. У беларускай мові для 3-й асобы адзіночнаго чысла цяперашняго часу ёсьць 4 формы: ё, ёсь, ёсьць і ёсьцяка,—якія становяць адмены аднэй аснаўной формы: ёсьць. Для іншых асоб цяперашняго часу формы ад чынніка «быць» утрачаны. Тымчасам аўтар «Граматыкі» надумаў штучна запоў-

ніць гэту ністачу: ён 4-ы формы 3-яй асобы і выдуманую ім жа пятую распісаў на усе тры асобы адзіночнаго і множнаго чысла гэтак:

Адзін. ч.		Множн. ч.	
1. я	ё	мы	ёсьць
2. ты	ёсь	вы	ёсьця
3. ён	ёсьць	яны	ёсьцяка

Стр. 10. — § 12. Пры раздзелі чыннікаў на 2 кон'югацыі за адзнаку 1-й кон'югацыі аўтар устанавіў акцэнтаванае *е* перад асобавым канчаром 2 ас. адзін. цяпер. часу, а 2 кон'юг.—*і* або *ы*. Чыннікі, каторыя маюць адзнаку кон'югацыі безакцэнтнае *е*, у класыф. п. Пачобкі мейсца зусім ні знайшлі. «Дзеля прасттаты» п. Пачобка перакручывае гэту адзнаку на *і* або *ы* і далучае гэту группу чыннікаў да 2 кон'юг. Гэтак словы: *кажу*, *хачу* і інш., для каторых п. Пачобка дае форму 2 ас. адзін. ч. цяпер. часу: *кажыш, хочыш* замест—*кажаш, хочаш*, а так сама *ляту* павінна паводлуг «Граматыкі» мець у 3 ас. множн. ч. канчар *аць* або *юць*,—а папраўдзі канчаюцца на *уць*: каж*уць*, хоч*уць*, лят*уць* і т. д. Ясна, што класыфікацыя п. Пачобкі аказваецца зусім фантастычнай.

Стр. 13. — § 13. Формы «будучаго дальшаго» часу віду *скончанаго* ад слова «браць»: *узяцьіму*—зусім німа. Тымчасам гэта форма дадзена аўтарам, як *прыклад* кон'югацыі. Наогул, гэткая форма скончанаго віду німагчыма ні ў якой славянскай мові.

2. У аддзелі «*Іменнік*»:

Стр. 20. — § 17. Пры раздзелі іменнікаў на дэклінацыі, аўтар зусім выкідае вялікую группу іменнікаў сярэдняго роду на *мя* (імя, племя, семя, знамя і т. д.), якія належаць да 4 дэклінацыі.

Стр. 21. — § 18 (абмылковая нумарацыя 19). У прыкладах дэклінацыі 1-й адмены, да каторай належаць іменнікі як мужчынскаго, так і сярэдняго роду, зусім німа ні канчароў, ні прыкладаў іменнікаў сярэдняго роду.

3. У аддзелі «*Займак*»:

Стр. 24. — § 22. У тлумачэнні, што такое займак, аўтар кажа, што ён «ужываецца дзеля замены іменніка». Гэта—ніправільна. Займак можа заменяць як іменнікі, так і лічэбнікі і прыметнікі.

Там-жа. — Пры клясыфікацыі займкаў аўтар форму другога прыпадку адзін. і множн. чысла *асабовых* займкаў 3 асобы (яго, яе, іх) адносіць да клясы займкаў *належнасьці* і далей (стр. 25 —§ 24) заяўляе, што яны *ні падлегаюць дэклінацыі*.

Гэта—найбольш яркі прыклад нізнаёмства аўтара «Граматыкі» з якой небудзь граматыкай наогул.

4. У аддзелі «*Прыймак*»:

Стр. 35. — § 38. Аўтар кажа: «пры імённым і *зробным* прыпадках прыймкі ніколі ні ставяцца». А на чароднай страніцы у тым-жа § прыводзіць *тры группы* займкаў, каторыя *ужываюцца пры «зробным» прыпадку*.

5. У аддзелі «*Лічэбнік*»:

Стр. 33 — § 36. Лічэбнікі ад 11 да 20, як лічбовыя, так і парадкавыя дадзены ў перакручанай форме: замест адзіна*дцаць*, адзіна*дцаты* і т. д. аўтар піша: адзіна*цаць*, адзіна*цты* і інш., хаця падобных форм беларуская мова ні знае.

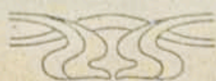
Транскрыпцыя (правопіс) наагул ніпасьледавацельная, і нельга знайсьці тых асноў, на якіх яна апіраецца. Яна рэзка праціўна таму правапісу, які праведзен ва усіх беларускіх школьных падручніках і якім кіруюцца ўсе беларускія аўтары. Напрыклад «аканне» безударнаго *о* ў канчарох іменнікаў 2 прыпадку множн. ч. *(ау)* праводзіцца побач з захаваннем таго-ж безакцэнтнаго *о* ў канчарох 2 прып. адзін. ч. прыметнікаў мужч. і сярэдн. роду *(аго)*. Яшчэ больш ніпасьледавацельна аканне безударнаго *е*. Замест «акаць» безакцэнтнае *е у чынніках*—паводлуг п. Пачобкі—пераходзіць у *і*, а ў іншых часьцях мовы гэтаго аўтар ні праводзіць. Тымчасам «іканне»—гэта правінцыяналізм, але там дзе ён сустрэчаецца, яго можна бачыць ва ўсіх часьцях мовы, а ні ў адных толькі чынніках.

Праз усю кніжку чырвонай ніткай праходзіць тэндэнцыя да *польшчэння* беларускай мовы. На першым мейсцы стаіць сыстэматычнае заціранне адной з найбольш характэрных адзнак беларускай мовы: удваенне ў іменніках сярэдняго роду—зборных і вывадных ад чыннікаў 1-й дэклінацыі і ў чысьленых іменніках 2-й дэклінацыі апошняго перад канчаром мяккаго сугалоснаго. Замест: злуча*нне*, схіля*нне*, назва*нне*, парушэ*нне* і т. д., а также *судзьдзя* і т. п.—п. Пачобка піша: злуча*не*, схіля*не*, назва*не*, парушэ*не*, *судзья* і інш. Такое скарочыванне канчароў—адзнака чыста польская. Па беларуску пішэцца *нне*, па расійску—*ніе*, па польску—*не*.

Парадкавыя лічэбнікі ў «Граматыцэ» п. Пачобкі: адзіна*цты*, двана*цты*, трына*цты* і т. д.—гэта так сама пансаваная чыста польская форма: jedenasty, dwunasty, trzynasty і т. д. Па беларуску-ж гэта будзе: адзіна*дцаты*, двана*дцаты* і т. д.

Сустрэчаецца ўрэшці цэлы рад чыста польскіх слоў: *дальшы* [замест далейшы], *вэдле* і інш.

Х.

КРОНІКА.

Сучасныя ніпаразумені. Уцекачы-беларусы з Гродзеншчыны і Віленшчыны часта прыходзяць у Народны Сакрэтарыят скардзіцца, што, пры выдачы ім пасьвядчэнняў, польскія, літоўскія і украінскія арганізацыі далучаюць іх да свае нацыянальнасьці, ні глядзючы на тое, што яны прызнаюць сябе беларусамі і лічаць свае губэрні належачымі толькі да Беларусі. Канцэлярыя Народнаго Сакрэтарыяту апошнім часам робіць заходы дзеля выясьнення гэтых ніпаразуменняў, тым больш, што пасьвядчэнні, выданныя Польскімі арганізацыямі, занатта ужо дэманстратыўна прылучаюць і м е н н а гэтыя губэрні да Польскаго каралеўства.

Нямецкія выданні а Беларусі. У адчыненых у Менску двух кніжных нямецкіх крамах маецца шмат розных выданняў,—кніг, альбомаў, мап, датычных Беларусі, у нямецкай мові. Выданні гэтыя мастацкі зроблены і маюць вялікі інтэрас для беларусаў, тым больш, што у расійскіх выданнях нічога падобнаго ні было, а што калі пісалося а Беларусі, то ужо даўно распродано.

Закардонная прэсса у Менску. У Менску рэгулярна [на другі дзень пасьля выхаду] адтрымліваюцца закардонныя нямецкія, польскія, жыдоўскія і беларускія газэты з Вільны, Беластоку, Варшавы, Чэнстахову і больш за 20 розных нямецкіх і аўстрыяцкіх газэт с «Форвэртсам» у тым ліку, а так само многа іллюстрыраваных журналаў. У нямецкіх кніжных крамах прадаюцца і беларускія выданні з Вільны.

Рада Старэйшых Рады Беларусі. Рада Старэйшых (сеньорэн-конвэнт) Беларускай Рады зложан у гэтакім складзе: ад прэзыдыуму увайшлі—Я. Варонка, І. Серэда, А. Аўсянік, М. Касьцевіч; ад фракцыі беларускіх соцыялістаў — А. Смоліч, Я. Лёсік; ад фракцыі цэнтра—Р. Скірмунт, А. Уласаў, П. Алексюк, В. Гадлеўскі; ад фракцыі —с.-р. — Ф. Грыб і А. Пашковіч.

Статут Рады Беларусі. Апрацовываецца Статут Беларускай Рады, каторы будзе рэгуляваць правэ і абавязкі Рады, а так само узаёмныя стасункі, як заканадаўчаго цэнтральнаго органу, да губэрнскіх, паветавых і валастных рад.

Паводлуг Статута, прэдстаўнікі провінцыяльных рад і дэлегаты розных інстытуцый ні мецімуць права рабіць дакладу аб сваёй рабоце на мейсцох у Радзе, а павінны будуць выкладаць свае даручэнні прэзыдыуму Рады.

Чарговы сход Рады. Чарговы сход

Беларускай Рады адбыўся 14-го мая. На павестцы дня стаяло: адстаўка сэкрэтарыята першаго складу, выбары новаго паводлуг габінэцкай сыстэмы і выбары прэзыдыума Рады. Адстаўка сэкрэтарыята прынята, зложэнне новаго—даручано п. Р. Скірмунту, прэдстаўніку цэнтру Рады.

Патаёмнай падачай галасоў прэзыдыум Рады выбраны у гэтакім складзі: старшыня Я. Лёсік (кандыдат соцыял. злучан.), таварышамі старшыні—А. Смоліч (канд. соцыял. злучан.], і А. Уласаў [кандыд. цэнтру]: пісары--Н. Крэчэўскі (кандыд. злучан. соцыял.) і С. Ленкоўскі (кандыд. цэнтру).

Заступаючы мейсцо старшыні, рады Я. Лёсік у сваей кароткай прамові, па між іншым, сказаў: «Прымаючы на сябе у гэты вінэўны і трагічны час для нашай Бацькаўшчыны абавязкі старшыні такой дзяржаўнай установы, як Рада Б. Н. рэспублікі, я мушу зазначыць, што нашаю мэтай і сьвятым нашым заданнем павінен быць дабрабыт нашаго народу,— той дабрабыт, каторы, само сабою разумеючы эканамічны росквіт, ні можа зьдзейсьніцца без культурна-нацыянальнаго развіцця і яго нізалежнасьці, а культурна-нацыянальная нізалежнасьць і яе поўнае разьвіцце, у сваю чаргу, ні можа зьдзейсьніцца без дзяржаўнай нізалежнасьці Беларусі. Такім парэдкам, культурна-нацыянальная і дзяржаўная нізалежнасьць Беларусі—вот наша мэта, наша сьвятое заданне і той глаўны грунт нашай чыннасьці, с каторого мы ніколі ні саступім.

Дазвольце ж, панове радныя, пажадаць мне, каб Беларуская Рада стала тою дзяржаўнай, рэяльнай сілай, якая належыцца ей, як прэдстаўніцы вялікаго і слаўнаго у мінуўшчыні, многапакутнаго і заніпалаго у сучаснасьці, дзесяцімільёнпаго беларускаго народу».

Беларускія «большэвікі» Жменька беларускіх рэботнікаў, пакрыўджаная адхіленнем ад іх большасьці беларускіх арганізацый, пашла «на службу» да вялікарускіх большэвікоў. Рада народных камісараў Вялікаросіі выдала ім каля 100 тысяч рб. грошай на выданне газэты «Дзянніца» і на арганізацыю нацыянальнаго камісарыята у Маскве. Уплыў гэтай большэвіцкай установы папыраецца на Смаленшчыну і Віцебшчыну, але жаднаго значэння ні мае.

Большую часьць сваe працы сябры беларускаго большэвіцкаго камісарыята —п.п. Жылуновіч, Чэрвяк, [каторы чамусь называе сябе—Чэрваков], Скарынка і іншыя,—аддаюць тыднёвай газэце «Дзянніца», дзе без перастанку пішуць усялякія брыдкія нагаворы на цэнтральныя беларускія арганізацыі у Менску і Вільні, а так само робяць даносы у сваей газэці на асобных дзеячоў і заклікаюць сваіх чытачоў «къ борьбѣ» з імі і т. пад.. І усе гэта за колькі тысяч рублеў і далека ад беларускаго народу і ад цэнтру беларускаго культурнаго і дзяржаўнаго жыцця.

Бзікаваты.

Ну, і удауся ж наш Ігналя!
Пасачыу усіх па крошцэ.
Ніздарма яго празвалі
«Бзікаватым» у нашай весцы.
Дзед Яхім — вы пэуня чулі?—
На адно глухі быу вухо,
Зросшысь пальцы у бабулі,—
Тыя ж вады і у зуха!
Бацька, Сідар, меу горб лоукі,
Без броу вочы мела маці,
Нос крывы быу у залоукі,—
Ен усіх сабрау багацці.
І глухі, і зросшысь пальцы,
І гарбок з гарбуз пудовы,
І павекі, як-бы с шмальцу,
І нос скрыулен да паловы...
І вось гэты зух-калека.
Бзікаваты і нішчасны.
Снуець думкі чалавека
Аб быт лепшы, аб быт ясны.
Уздумау у шчасьці праканацца,
Мо' й пашэнціць — хто згадае?
Скрозь стау пільна прыслухацца,
Хто пасагу болей мае:
Ці Крыстына, ці Альжбета,
Ці Матрона Юзюкова?
Зьнюхаць толькі хлопцу гэта,
А там больш ні трэ' ні слова:
Час цяпер на хлопцау трудны,
Дык і ен у ацэнку пойдзе.
Хтось ачысьціць камень брудны
І брыльянт мест камня знойдзе.
Горб ні сказа і ні вада,—
Дурань з горбам ні бывае.
Гэтым мартвіцца ні нада,—
Так Ігналя раздумляе—
Нос крывы — ізноу ні дзіво,
Гэткі й пісар нават мае,
Для таго-ж — жывець шчасьліва,
Ні стыдзіцца й ні скрывае:
Мае жонку, дзетак трое,
Аж зайдросна — рад прызнацца.
Дык за што-ж і за якое
Мне без жонкі век бадзяцца?!
Ды абдумаушы усе гладка
І абнюхаушы усе тонка
Прысудзіу Ігналь: „Агатка
Мне павінна быць за жонку!"
А Агатка — каб вы зналі —
У весцы першая дзяучына,
І, каб жонкай быць Ігналю,
Дык ні было й успаміну.
Дзе там — гэткая ніудача;
Глянеш толькі — у холад кіне.
Праз варьяцтво — ні іначай,
Сваццю шле Ігналь к дзяучыне.
Выбрау сваццю з добрым брэхам,
Што ні мела прауды й паху.
Шмат у гэтым трэба спрыту,
У сваццi ж есьць яго даволі.
Пасуліу Ігналь мех жыта.
Дык чаго ей яшчэ болей?
Спрытам, кемкасьцю, развагай
Сваццi узброена натура...
Даканала чын з адвагай
І адказ Ігналю турэ.
Рад Ігналя, што удача,
Шаг адважны каранує.
Чуць ад радасьці ні скача,
На плячах гарба ні чуе.
На пачатак добра й гэта,
Што пазволіла Агата,
Каб бліжэй было да мэты,
Прывясьці у суботу свата.
Сват на воку — гора мала!—
Клопат іншы есьць на карку:
Напячэ Агата сала —
Паднясьці ен мусе чарку,
А тут з гэтым трудна справа
І прыдумай гдзе ратунку!?
Бо у сваты ж ні цікава
Завітаць, ні меушы трунку.
«Хоць бы Шлема жыу»,—Ігналя,
Нос спусьціушы, раздумляе:—
«Саматужкі б мы нагналі,
Сколькі й пан з двара ні мае.
Але й Шлема, як на тое,
У зямлю палез сырую...
І прыдумай што якое
На бяду цяпер такую!?»
Ну, дык што? У такія часы
Вымагаць ніхто ні у праве.
Будуць скваркі, ці каубасы,
То й капусты хтось паставе,—
Ці Агата, ці Параска,
(Маладухі яго матка).

А цяпер жа, калі ласка,
Дайце скончыць верш мне гладка
У сватох майму Ігналю
Шчасьце скончылось фатальна:
С хаты беднаго прагналі,
Ні даведаушысь дэтальна,
Сколькі мае коні, быдла,
Сколькі лесу, сколькі поля...
Выйшау с хаты, зьеушы мыла,
І ні рвауся у сваты болей.

1916 г. **Ф. Калінка.**

Рэдактар Я. Лёсік.

Выдавец: «Т-во Беларускай Культуры». Друкарня Я. А. Грынблята.